

POHLED NA BOZP PŘI PRÁCI VE VÝŠKÁCH A NAD VOLNOU HLOUBKOU PŘI INSPEKČNÍCH ČINNOSTECH NA JEŘÁBECH

Ing. Ondřej Belica

CRAA – Ústav bezpečnosti práce ve výškách, z. ú.

„Kam se na mě hrabou všichni horolezci? Já jsem pokrývač!“ Kdo by si nevybavil památný výrok dědečka ztvárněného Josefem Karlíkem ve filmu Jak dostat tatínka do polepšovny. Co mají horolezci a pokrývači společné, je to, že mohou spadnout z výšky. O tom, že pokrývači musí při své práci přijímat opatření na ochranu proti pádu, nikdo nepochybuje. Ne každý si však uvědomuje, že proti pádu nebo zřícení musí být chráněni všichni pracovníci [§ 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 309/2006 Sb.] bez ohledu na to, zda se pohybují ve výšce několika desítek metrů nebo zda k dosažení místa práce potřebují jednostupňové stupátko.

Samotnou ochranu proti pádu nebo zřícení, včetně organizace práce a pracovních postupů upravuje nařízení vlády č. 362/2005 Sb., o bližších požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na pracovišti s nebezpečím pádu z výšky nebo do hloubky [§23 písm. a) zákona č. 309/2006 Sb.]. Terminologie v něm použitá vyvolává v nejednom čtenáři pocit, že se, stejně jako zákoník práce, na něj nevztahuje, neboť hovoří výhradně o „zaměstnavatelích“ a „zaměstnancích“. Mnohé požadavky se však vztahují i na osoby, které nejsou zaměstnavatelem ani zaměstnancem (např. na zadavatele či zhotovitele stavby, OSVČ, spolupracující rodinné příslušníky atp.) [§ 12 zákona č. 309/2006 Sb.], nehledě na případy, kdy soudy (zejména v trestních kauzách) z důvodů absence konkrétní právní úpravy použily ustanovení nařízení vlády č. 362/2005 Sb.

Z pohledu zákonodárce není podstatný důvod, proč se pracovník ve výškách pohybuje, práce, kterou tam vykonává, ani doba, kterou tam tráví. Požadavky na ochranu proti pádu se tak týkají jak pracovníků provádějících stavební a montážní práce, mytí oken či fasád a konstrukcí, sanací skalních svahů, péčí o dřeviny, ale i revizních techniků zdvihacích zařízení.

Práci ve výškách a nad volnou hloubkou se rozumí práce a pohyb pracovníka na pracovišti s nebezpečím pádu z výšky nebo do hloubky, propadnutí nebo sesutím nebo nad vodní hladinou či jinou látkou, kde v případě pádu do ní hrozí nebezpečí utopení, zadušení, poleptání nebo akutní otravy. Na takových pracovištích, včetně přístupových komunikací (s rizikem utopení, zadušení, poleptání, akutní otravy atp.), dále na těch nacházejících ve výšce přesahující 1,5 m nad okolní terén, je nezbytné přijmout technická a organizační opatření k ochraně pracovníků před pádem [§ 3 odst. 1 nařízení vlády č. 362/2005 Sb.] a při práci na žebříku s chodidly ve výšce více než 5 m musí být pracovník zajištěn osobními ochrannými pracovními prostředky proti pádu [část III bod 10 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.].

U ochrany proti pádu upřednostňuje zákonodárce použití kolektivní ochrany [§ 102 odst. 5 písm. h) a § 104 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb. a § 3 odst. 2 nařízení vlády č. 362/2005 Sb.], prostřednictvím prostředků kolektivní ochrany, tedy těch, které mohou poskytovat ochranu více pracovníkům současně. Jedná se zejména o lešení, ochranná zábradlí, záchytná lešení, ohrazení, pracovní plošiny, ohrazení atp. Jsou však práce, u nichž použití prostředku kolektivní ochrany není možné anebo je zbytečně komplikované (technicky, časově či ekonomicky).

V takových případech, tedy kdy povaha práce vylučuje použití prostředků kolektivní ochrany, nebo jejich použití není s ohledem na předpokládaný rozsah, dobu trvání práce a počet dotčených pracovníků účelné a kdy z posouzení rizik vyplývá, že jejich použití není opodstatněné, je možné použít osobní ochranné pracovní prostředky [§ 3 odst. 2 a část II. bod 6 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.].

Osobním ochranným pracovním prostředkem pro práci ve výškách a nad volnou hloubkou je osobní ochranný prostředek proti pádu (dále jen OOP), který splňuje požadavky příslušných předpisů a technických norem, je účinný proti vyskytujícím se rizikům na daném pracovišti, nesmí bránit provádění výkonu práce a jeho použití nesmí představovat žádné další riziko [§ 104 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb. a § 3 odst. 1 nařízení vlády č. 390/2021 Sb.]. Kromě samotné ochrany proti pádu umožňuje OOP pracovníkovi se bezpečně pohybovat ve výškách a nad volnou hloubkou, stabilizovat se na pracovišti a zaujmout potřebnou pracovní polohu.

Použití OOP proti pádu tak přináší mnohé výhody, avšak pojí se s ním některé povinnosti. Uživatel musí v první řadě OOP proti pádu mít a řádně jej používat v souladu s průvodní dokumentací. Musí být řádně vyškolen k použití OOP

proti pádu a jeho znalosti a dovednosti byly na základě jejich ověření vyhodnoceny jako dostatečné k používání OOP proti pádu [Úvod a čl. 4.2.2 písm. d) ČSN EN 365], a s konkrétními užívanými OOP proti pádu musí být prokazatelně seznámen [§ 3 odst. 3 nařízení vlády č. 390/2021 Sb.]. Před každým použitím je uživatel povinen provést kontrolu OOP proti pádu [část II bod 4 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb. a čl. 4.2.2 písm. k) ČSN EN 365].

V případě mimořádné události v průběhu použití OOP (např. pádu), musí být pád bezpečně zachycen a zachycený pracovník musí být neprodleně a bezpečně vyproštěn a dopraven na bezpečné místo [část II bod 3 písm. c) přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.], čehož lze docílit pouze tak, že na pracovišti budou vždy minimálně dva pracovníci, oba vyškoleni a vybaveni tak, aby každý z nich dokázal vzniklou událost samostatně vyřešit. Kromě odborné způsobilosti musí být uživatelé OOP proti pádu způsobilí i zdravotně (např. nesmí trpět závratí a poruchami rovnováhy, záchvatovými stavy, poruchami prostorového vidění, duševními a dalšími poruchami, být závislí na alkoholu a drogách atp.) [část II bod 9 přílohy č. 2 k vyhlášce č. 79/2013 Sb.]. V neposlední řadě musí být samotné OOP proti pádu pravidelně revidovány osobou odborně způsobilou k prohlídkám OOP, která ověří jejich bezzávadný a provozuschopný stav [část II bod 1 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb. a čl. 4.4 písm. a), b) a c) ČSN EN 365].

Vhodné OOP proti pádu (vycházející z podmínek daného pracoviště a potřeb prováděné práce), stejně jako stanovené kotevní body, jsou uvedeny v technologickém postupu a pokud se jedná o práce, které zpracování technologického postupu nevyžadují, stanovuje je pověřený a odborně způsobilý pracovník [část II bod 5 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.]. OOP proti pádu se kotví buď ke kotevním bodům či kotvicím zařízením (případně ke kotevnímu bodu prostřednictvím kotvicího zařízení). Kotevním bodem se rozumí místo (bod), k němuž je ukotven OOP proti pádu, které původně může mít jiný účel, než je ukotvení OOP (např. ocelový nosník, příhrada, stožár, krokev, ztužující prvek výložníku atp.), a po dobu provádění prací slouží ke kotvení OOP. Podstatné je, aby byl kotevní bod ve směru pádu dostatečně odolný [část II bod 5 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.].

Naproti tomu kotvicí zařízení jsou výrobky vyrobené, certifikované a případně i instalované výhradně ke kotvení OOP proti pádu. Ty se z uživatelského hlediska dělí na přenosné (s potřebou konstrukčního kotvení – typ A, např. oka a plakety; bez potřeby konstrukčního kotvení – typ B, např. smyčky, trojnožky, rozpěrná kotvení do veřejí atp., a kotvicí zařízení držící vlastní hmotností – typ E) a na stálé, konstrukčně zakotvené (poddajná vodorovná vedení – typ C a pevná vodorovná vedení – typ D). Minimální pevnost kotvicích zařízení vychází z požadavků příslušných norem (např. ČSN EN 795, ČSN P CEN/TS 16415, případně EN 17235). V případě věžového jeřábu je kotevním bodem například pevný výstupový žebřík nebo nosný úchyťový vrch výložníku či ztužující prvek uvnitř výložníku anebo při každém sestavení jeřábu ocelové lanko zakotvené do „prasečích ocásků“, zatímco stálé, vodorovně tažené ocelové jisticí lanko, může být v některých případech poddajným kotvicím zařízením.

Přehled povinností vyplývajících z právních předpisů spojených s pohybem ve výškách a nad volnou hloubkou a použitím OOP proti pádu

- **zpracovaná rizika** [§ 102 odst. 3 a 4 zákona č. 262/2006 Sb. a § 4 odst. 1 NV č. 390/2021 Sb.] – přehled rizik a opatření k jejich minimalizaci, vyplývajících z pohybu ve výškách a nad volnou hloubkou, podmínek daného pracoviště, charakteru prováděné práce, použití daného náradí a dalších souvisejících faktorů.
- **zdravotní způsobilost** [§ 55 odst. 1 písm. c) zákona č. 373/2011 Sb.; § 103 odst. 1 písm. a) zákona č. 262/2006 Sb.; část II bod 9 přílohy č. 2 k vyhlášce č. 79/2013 Sb.] – pracovník nesmí vykonávat práce, jejichž náročnost neodpovídá jeho zdravotnímu stavu, proto musí úspěšně projít vstupním odborným vyšetřením a každé čtyři roky (v případě osob starších 50 let každé dva roky) absolvovat periodickou lékařskou prohlídku.
- **odborná způsobilost – doklad o absolvování příslušného školení** [§ 103 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb.; část II bod 9 přílohy k NV č. 362/2005 Sb.] – znalost právních a ostatních předpisů k zajištění BOZP, včetně zpracovaných rizik, praktická dovednost bezpečného pohybu ve výškách a nad volnou hloubkou zahrnující plnění předpokládaných pracovních úkolů včetně provedení záchrany kolegy po mimořádné události. Zároveň způsobilost používat OOP proti pádu [úvod a čl. 4.2.2 písm. d) ČSN EN 365].
- **seznámení s OOP proti pádu a návody používání OOP proti pádu** [§ 3 odst. 3 nařízení vlády č. 390/2021 Sb.; část II bod 3 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb. a čl. 4.2.2 písm. d) ČSN EN 365] – znalost používaných OOP proti pádu, včetně způsobů a limitů jejich použití a jejich dokonalé ovládní.

- **revizní protokoly OOP** [část II bod 1 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.] – bezpečnost OOP závisí na jejich bezzávadném a provozuschopném stavu proto musí být pravidelně revidovány odborně způsobilým „revizákem“.
- **technologický postup** [část II bod 7 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.] – některé práce vyžadují zpracování technologického postupu, v němž je, mimo jiné, uveden vedoucí pracovník, seznam pracovníků, použité OOP, kotevní body, zabezpečení pracoviště a jeho okolí, postupy při mimořádných událostech atp., vč. seznámení s technologickým postupem.
- **pověření ke kotvení a k výběru OOP** [část II bod 5 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.] – u prací, které zpracování technologického postupu nevyžadují, určuje vhodné OOP a kotevní body pověřený a odborně způsobilý pracovník.

Přehled OOP proti pádu z pohledu technických norem

- **ČSN EN 341 Slaňovací zařízení pro záchranu** – prostředky určené k záchraně, vyproštění nebo evakuaci regulovaným spuštěním dolů,
- **ČSN EN 353-1 Pohyblivé zachycovače pádu na pevném zajišťovacím vedení** – prostředky se samosvornou funkcí určené k zachycení pádu při svislém pohybu (sestup/výstup) nasazené na pevně instalovaném vedení (např. drátěném laně nebo vodící kolejnici),
- **ČSN EN 353-2 Pohyblivé zachycovače pádu na poddajném vedení** – prostředky se samosvornou funkcí určené k zachycení pádu při svislém pohybu (sestup/výstup) nasazené na dočasně instalovaném laně ze syntetického materiálu,
- **ČSN EN 354 Spojovací prostředky** – poddajné prostředky s oky na každém konci, spojující postroj uživatele s kotvením nebo jiným prostředkem, jejichž maximální délka je 2 m,
- **ČSN EN 355 Tlumiče pádu** – prostředky užívané výhradně se zachycovacími postroji sloužící ke snížení rázové síly působící na tělo uživatele v okamžiku zachycení pádu,
- **ČSN EN 358 Pásky a spojovací prostředky pro pracovní polohování nebo zadržení** – postroje sloužící k polohování na pracovišti/zaujmutí pracovní polohy, které nesmí být použity k visu ani k zachycení pádu, mnohdy jsou nedílnou součástí zachycovacích a sedacích postrojů. Dále stavitelné polohovací prostředky sloužící k polohování na pracovišti, či zabraňující uživateli dostat se do místa ohroženého pádem.
- **ČSN EN 360 Zatahovací zachycovače pádu** – samo-navíjecí, pevně ukotvené zachycovače pádu umožňující volné odvíjení a navíjení v nezátíženém stavu, samočinně se blokující v případě pádu,
- **ČSN EN 361 Zachycovací postroje** – celotělové (případně kombinované) postroje s připojovacím bodem nad těžištěm těla, neumožňující převrácení uživatele v okamžiku zachycení pádu,
- **ČSN EN 362 Spojky** – „karabiny“ určené pro práci ve výškách a nad volnou hloubkou,
- **ČSN EN 397 Průmyslové ochranné přilby** – přilby poskytující ochranu před padajícími předměty (nejsou určeny k poskytnutí ochrany proti nárazu mimo vrchol přilby),
- **ČSN EN 795 Kotvicí zařízení** – prostředky určené a používané ke kotvení, viz článek výše,
- **ČSN EN 813 Sedací postroje** – postroje umožňující uživateli zaujmout při visu polohu „vsedě“, nejsou určeny k zachycení pádu, mnohdy jsou nedílnou součástí polohovacích a zachycovacích postrojů,
- **ČSN EN 812 Průmyslové přilby chránící při nárazu hlavou** – přilby chránící hlavu uživatele v okamžiku nárazu hlavou,
- **ČSN EN 1496 Záchraná zdvihací zařízení** – prostředky určené k záchraně, vyproštění nebo evakuaci vytažením nahoru,
- **ČSN EN 1891 Nízko-průtažná lana s opláštěným jádrem** – lana ze syntetických materiálů o průměru 8,5 – 16 mm tvořená jádrem a opletem, jejichž normovaný průtah nepřekročí 5 %, sloužící k pohybu (visu), zaujmutí pracovní polohy a stabilizaci na pracovišti ve výškách a nad volnou hloubkou,
- **ČSN EN 12841 Systémy lanového přístupu – Nastavovací zařízení lana** – prostředky určené k výstupu, sestupu a zajištění na laně při lanovém přístupu (závěsu na laně),
- **ČSN EN 14052 Průmyslové přilby s vysokým stupněm ochrany** – přilby poskytující ochranu před padajícími předměty při nárazech na vrchol i mimo vrchol přilby (boční, týlní i čelní nárazy).

Na co si dát při plnění zákonných povinností pozor?

Při zpracování rizik

- nespokojit se s „univerzálními riziky“, je nutné zohlednit specifika každého pracoviště. Jiné nebezpečné činitele a zdroje ohrožení působí při pohybu po výložníku věžového jeřábu, jiná u portálového jeřábu. Stejná nebudou ani rizika u dvou různých mostových jeřábů, neboť se pod nimi mohou nacházet různé technologie, či být vedena trolej, jež ohrozí pracovníka po zachycení pádu.
- navrhovat reálná a dodržení možná opatření k odstranění či minimalizaci zjištěných rizik.
- nezapomenout prokazatelně (např. provedením písemného zápisu) informovat o rizicích a přijatých opatřeních další dotčené strany, které současně plní úkoly na stejném pracovišti [§ 101 odst. 3 zákona č. 262/2006 Sb.].

Při výběru OOP proti pádu

- nepoužívat sportovní horolezeckou výstroj a vybavení [§ 2 písm. e) nařízení vlády č. 390/2021 Sb.], ale výhradně OOP proti pádu.
- nepožívat univerzální OOP proti pádu ani univerzální sety, ale takové OOP, která vychází z potřeb daného pracoviště a vycházejí při tom ze zpracovaných rizik [§ 3 odst. 4 a § 4 odst. 1 nařízení vlády č. 390/2021 Sb.].
- vybírat takové OOP proti pádu, které je možné vzájemně kombinovat a jejich použití není podmíněno použitím jiných konkrétních OOP,
- přednostně vybírat OOP s dostupným servisem a možností provedení pravidelných odborných periodických prohlídek – revizí (je nepraktické pořizovat OOP výrobců, kteří trvají na tom, že revize mohou provádět výhradně oni, zejména pokud sídlí v zahraničí).

Při výběru školení

- nevybírat školení bez praktického výcviku, neboť ta nemohou splnit požadavek na přípravu pro předpokládané činnosti a pro vyprošťovací postupy při mimořádných událostech [část II bod 9 přílohy k nařízení vlády č. 362/2005 Sb.].
- mezi výstupními dokumenty ze školení musí být osnova odpovídající obsahu a rozsahu absolvovaného školení.

CZECH ROPE ACCESS ASSOCIATION (CRAA)

CRAA – Česká asociace pro aktivity a práce ve výškách, z. s.

sdužuje fyzické i právnické osoby profesně spjaté s problematikou práce a záchrany ve výškách a nad volnou hloubkou a osobními ochrannými prostředky proti pádu z výšky a poskytuje jim podporu při jejich počínání.

CRAA – Ústav bezpečnosti práce ve výškách, z. ú.

provádí výzkum a vývoj v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci na pracovištích s nebezpečím pádu z výšky nebo do hloubky a s použitím osobních ochranných prostředků proti pádu z výšky a zpracovává odborné studie, posudky, specializované analýzy, odborná stanoviska.

Společně pak coby CRAA šíří osvětu, zpracovávají metodika a edukační materiály, standardizují vzdělávací programy pro práce ve výškách a nad volnou hloubkou, poskytují poradenskou činnost laické i profesní veřejnosti a jsou partnerem pro jednání příslušným orgánům.